

Ad opprettelsen av norsk Vest-Madagaskarmisjon II

Et misjonshistorisk bidrag med apropos til debatten om Schreuder og NMS, og debatten om kolonialisme og misjon.

AV TORE LAUGERUD

Utløsende faktorer – henvendelsen fra Evangeliska Fosterlandsstiftelsen og kaptein Larsens koloniseringsforsøk på Vest-Madagaskar.

I den første artikkelen søkte vi å vise at et eventuelt norsk misjonsarbeid på Madagaskars vestkyst var lite aktuelt og sannsynlig i 1871–72. Den offisielle linje som *misjonærenes rådslagningsmøte* hadde tilrådd var – i alle fall foreløpig – *oppgivelse av sakalavamisjonen*. Dette hadde *full støtte i HB*. Således uttaler de i et brev til S. om rådslagningsmøtets beslutninger: (...) «vi troe at have Grund til at glæde os over saavel den praktiske Aand, som over de sunde og klare Tanker, der nu virke i vor Madagaskarmisjons vanskelige Tjeneste».¹ De som fremdeles holdt saken levende var først og fremst personene Schreuder (S.) og Borchgrevink (B.), som tross sin ytre tilslutning til rådslagningsmøtet aldri helt kunne legge tanken på sakalavamisjon til side.

1. Borchgrevink kommer ingen vei med hovedbestyrelsen.

Mens B. umiddelbart etter undersøkelsesreisen meddelte at en sakalavamisjon ikke kunne påbegynnes med det første av hensyn til myndighetene, gikk han i et brev til HB av 1/2–71 inn for at: «Tiden nu syntes at være kommen til at paabegynde en Mission mellom Sakalaverne».² Dette går HB i mot, og tror at B.'s standpunkt har sammenheng med en viss mistriivsel i stillingen i hovedstaden, og med at legepraksisen har gått for mye utover hans «egentlige Missionskald».

I et nytt brev av 10/5–71 som ledsager referatet fra misjonærenes rådslagningsmøte (hvos B. ikke var til stede) modererer B. så sitt standpunkt noe i det han uttaler:

(...) «at det vel for det første vil være raadeligst at indskrænke en Virksomhed mellom Sakalaverne til en, der gikk ud fra og var nær knyttet til de Huvaernes Militærstationer, som ligger spredte i Sakalaverlandet, idet han forskjelligt fra Betsileoconferentsen mener, at man ogsaa fra disse Huvastationer kunde ialdfald forberede en Sakalaver-Mission».³

Mot dette anfører HB sin oppfatning som sammenfaller med konferansens, nemlig at man enda ikke kan begynne sakalavamisjon av hensyn til myndighetene. Dertil er stillingen i innlandet nå så utfordrende at man trenger alle krefter der. B.'s holdning blir indirekte karakterisert som «Vaklen frem og tilbake». Dette ser HB som et utslag av at (...) «der hos Borchgrevink og maaske flere af vore Madagaskarmissionærer efter det Besøg, som i fjor blev gjort mellom Sakalaverne, gjør sig gjældende en ganske naturlig Følelse af Forpligtelse ligeoverfor dette hidtil af Kirkens Missionsgjerning saagodtsom uberørte Folk».⁴ Hertil kommer, mener HB, spørsmålet om hvorfor en skal føre en sur broderstrid i innlandet når dørene står åpne til et så skrøpelig folk som Sakalavene.

En må gi HB rett i deres beskrivelse av B.'s holdning som «vaklen frem og tilbake». Men det har sin grunn i *personlige forhold*. Vi har allerede omtalt hvor trykket B. følte seg i hovedstaden like fra begynnelsen av, og hans tilsvarende draging mot sakalavene. Når han like før og umiddelbart etter undersøkelsesreisen uttalte seg mot sakalavamisjon *på det tidspunkt*, må det ha vært dels i erkjennelsen av at tiden enda ikke var moden, dels av lojalitet og vilje til å bli på den post hvor selskapet trengte ham så sterkt. Når han gjør helomvendning igjen i det overfor siterte brev av 1/2, må det ha sammenheng med en ny depresjon i forbindelse med stillingen i hovedstaden, som og HB antyder. Hvorfor han i nevnte brev av 10/5 *modererer* sitt syn i retning av, ikke direkte sakalavamisjon, men et arbeid på vestkysten med utgangspunkt i hovagarnisonene der, er uklart. Men vi kan gjette på at B. etter rådslagningsmøtet har fryktet for at sakalavamisjonen nå ville bli skrinlagt for all framtid. Derfor har han i sine kommentarer som ledsaget referatet fra dette møtet av taktiske grunner moderert sitt syn, fordi han regnet med at et arbeid med utgangspunkt i hovagarnisonene ville være mer akseptabelt enn ren sakalavamisjon.

I det ovenfor omtalte brev til S. konkluderer HB for sin del slik: «Vi for vor Deel troe nu her, at det engang historisk givne og med lovlig rett erhvervede (dvs. innlandet) bør holdes og hæv-

des, saa lenge det for Samvittighedens Skyld kan holdes og hævdes, og at vi, fordi Sakalavafolket er nødlidende, og fordi skrøbelige Brødre gjør os det hedt i Betsileolandet, ikke uden videre med god Samvittighed kunne forlade det i Grunden ligesaa nødlidende, det kunde maaske i nogle Henseende siges mer nødlidende Betsileofolk». ⁵

Det er klart at slik sakene sto kunne ikke S. og B. få gjennomslag for sine ønsker om sakalavamisjon *med mindre det inntraff forhold som kunne bevirke en utvikling av hovedbestyrelsens standpunkt.*

2. Innledende kontakter med Evangeliska Fosterlandsstiftelsen.

På dette punkt blir det nødvendig å omtale NMS sin kontakt med det svenske misjonsselskap «Evangeliska Fosterlandsstiftelsen» (EFS), som fant sted i begynnelsen av 1870-årene. EFS hadde måttet gjøre retrett fra sitt opprinnelige felt i Kunamalandet (Etiopia) i begynnelsen av 1870, og var da av på utkikk etter en ny «misjonsmark». Allerede samme år foretok de en henvendelse til NMS hvor de spurte om nordmennesenes råd i denne situasjonen. Spesielt ville man vite om NMS ønsket hjelp i tilknytning til deres felter enten i Zululand eller på Madagaskar. ⁶ I sitt svar redegjør NMS-sekretæren, Dons, bare for hvor vanskelig deres stilling på Madagaskar er for tiden. Dog antyder han at undersøkelsesreisen til vestkysten kanskje en gang også kunne komme EFS til nytte. ⁷ I første omgang ga ikke dette svaret fra NMS grunnlag for noen annen oppfølging fra svenskenes side, enn at de lot trykke nokså mye Madagaskar-stoff i sin avis: «Missions-Tidning».

S. og B. sto ikke helt alene med sitt ønske om sakalavamisjon. Dette hadde også begynt å røre seg i *enkelte misjonsmiljøer hjemme*. Således skriver f.eks. den fremtredende misjonsvennen Rådmann Ebbel til HB i 1871: «Efterat have lest B.'s beretning om Undersøgelsesreisen rundt Madagascar, har jeg faaet en ? (uleselig) Medynk med de arme Sakalaver, til hvem endnu ingen er kommet med Guds ord». ⁸ På denne bakgrunn oppfordrer så Ebbel HB til å sende EFS noen eksemplarer av reiseberetningen for å legge sakalavaenes nød innover dette søsterselskapet i Sverige som jo var på utkikk etter et nytt misjonsfelt.

I første omgang førte ikke denne henvendelsen til noe initiativ fra HB's side, men det er tydelig at de overveide saken. Allerede i det

overfor omtalte brev til S. av 14/8-71 reflekterer de over et slikt samarbeid på Madagaskar. I fall det ble realisert, kunne NMS arbeide vestover fra Betsileo og EFS østover fra kysten, og slik kunne de sammen danne en sterk luthersk front mot «dissentervesenets kaos» (dvs. LMS). Den eneste mulige innvending mener HB må være at NMS sin stilling i innlandet enda ikke er så sikret at de kan gi slipp på retrettmuligheten til vestkysten. Dog, tilføyer man, bør man vokte seg for å gå i londonernes fotspor med hensyn til besettelse av misjonsterritorium.⁹

Det skulle imidlertid få følger for sakens videre utvikling at heller ikke ved denne anledning aktet *Lars Dahle* å stå som passiv tilskuer. Samme høsten skrev han et privat brev til en svensk prest hvor han bl.a. ønsket EFS hjertelig velkommen til å dele vestkysten med nordmennene.

3. Kaptein Larsens planer og Schreuders nye initiativ.

Samtidig med disse innledende kontakter med EFS skjedde det noe annet som skulle få stor betydning for sakalavamisjonens senere opprettelse: misjonsskipet «Eliesers» kaptein Larsens forberedelser på å få i stand *organisert sjøfarts- og handelsvirksomhet langs Madagaskars vestkyst*, med økonomisk understøttelse fra Engelske kompanier. Om en slik plan kunne settes ut i livet, ville det straks forbedre kommunikasjonsforholdene langs kysten radikalt. Da Larsen besøkte S. og satte ham inn i disse forhold, gikk S. straks til handling. Her hadde han med ett fått et nytt viktig argument overfor HB, som han ikke nølte med å benytte. Innsikten i Larsens planer, sier han i sitt svar på HB's omtalte brev av 14/8-71, har (...) «nødt mig til at modificere de *mine* Tanker om hvad vi havde at gjøre med Hensyn til Sakalavermissionen (...)».¹⁰

Det hadde vært Larsen som det var ham selv maktpåliggende at utbyttet av undersøkelsesreisen kunne bli fruktbart for misjonsvirksomheten. Om ikke NMS besluttet å starte arbeid straks, kunne de henlede Fosterlandsstiftelsens oppmerksomhet mot Vest-Madagaskar. Det var nedlagt altfor mye arbeid med saken til at man uten videre kunne slippe den, mener S. Foranlediget av mange slags opplysninger både gjennom kaptein Larsen og gjennom andre kanaler, hadde han allerede før han hadde mottatt HB's brev av 14/8 lagt følgende plan:

«Da der ved hiin ovenfor omtalte Søfarts- og Handelsplan af Larsen er al Udsigt til en *sikker og regelmæssig* Forbindelse med de viktigste Steder langs Madagaskars Øst- og Vestkyst burde vi, forfølgende ved Undersøgelsesreisen indvundne Oplysninger sende 2, helst 3 Missionærer af vort næste Kuld til Strøget derhenne ved St. Augustinbugten. (...) Dernest burde vi av ærlig christbroderlig Liberalitet hjerteligen gjerne unde vore Kirkefrænder, Fosterlandsstiftelsens (svensk) Missionærer at kunne dele med os Missionsarbeidet paa Madagaskars Vestkyst». ¹¹

At S. ville satse på St. Augustinbugta (uavhengig sakalavaland) som utgangspunkt hadde sammenheng med at han ønsket en virkelig sakalavamisjon. «At begynde en Sakalavamisjon paa Huvaernes Militærstationer blandt Sakalaverne er paa det nærmeste en Selvmotsigelse (...)». ¹² S. ville operere fritt og uavhengig av både hova-regjeringen og LMS, for å unngå den samme beklemthet som man hadde opplevd i innlandet. Han delte ikke manges bekymring for at forholdet itil regjeringen kunne settes i fare ved sakalavamisjon. Han henviser til at først sang man misjonærene stadig i ørene at de bare ville bli tålt i områdene rundt hovedstaden, men senere het det seg fra selveste premierministeren at de neppe var særlig tiltrengt der, men derimot blandt «den uvitende Befolkning i *Yderdistriktene*».

Det er viktig å merke seg at det var kaptein Larsens planlagte koloniserings- og handelsvirksomhet som satte ny fart i spørsmålet om misjonsarbeide på Madagaskars vestkyst, på et tidspunkt da tanken var i ferd med å skrinlegges. S. ville, som vi har sett, begynne allerede ved utsendelsen av det nye misjonskull, men hjemmeledelsen holdt fremdeles igjen. I svarskrivet til Madagaskarmisjonærene av 1/3-72 gir de uttrykk for at det ikke på flere år vil reise seg noen *tvang* for å søke arbeidsmark utenfor Betsileo (innlandet). Imidlertid vil de ikke umiddelbart avvise S.' nye plan om inntagelse av vestkysten, men, ... «have det for Øie naar Udsendelsesspørsmålet rykker nærmere». ¹³ Særlig om misjonærene mener det vil være mulighet for at misjonen i Betsileo over St. Augustinbukta vil kunne få en lettere forbindelse med havet, kunne det bli aktuelt å satse her.

Når det imidlertid gjelder andre delen av S.' forslag, å henlede EFS's oppmerksomhet på Vest-Madagaskar, var situasjonen en noe annen. Dette kunne bli et middel til å tilfredsstille alle interesser. Det betydelige engasjementet for sakalavene som gjorde seg gjeldende på forskjellig hold innen NMS kunne kanaliseres inn i et nytt spor; samarbeid med EFS, uten at NMS som sådan behøvde å oppta arbeid på

vestkysten. HB uttrykker det selv på denne måten: ... «troe vi dog under denne Sags forberedelse at have mødt en saa merkelig Samstemmighed i Tankegangen hos alle Vedkommende, at vi helst ikke bør vente lengre med at følge de hint fra Herren, som vi vel til en viss Grad tør se givne gjennom disse Omstændigheder». ¹⁴ De nevner også at det taler sterkt for et samarbeid med svenskene at disse har et misjonsskip på 500 tonn, ... «et fortrinligt Communicationsmiddel, som turde blive af Betydning ogsaa for vor Mission». ¹⁵

Imidlertid nølte man fremdeles med å sende en offisiell innbydelse til EFS. Var det forsvarlig helt og holdent å overlate vestkysten til svenskene, eller burde man selv skaffe seg hjemstavnsrett der først, i fall forholdene i innlandet skulle forverre seg igjen slik at de fikk behov for en rettetmulighet? Dette var nå HB's dilemma, og grunnen til at *de selv ikke tok noe initiativ* til samarbeid.

4. Forhandlingene med EFS inn i en avgjørende fase.

I denne situasjonen var det Dahles omtalte initiativ (se kap. 2) som fikk bevegelse i saken. I hans private brev til en EFS-leder hadde han spurt ... «om ej brøderna i Sverige kunde førena sig med de norske brøderna, at gemensamt arbeta på et nytt missionsfällt på Madagaskar». ¹⁶ Dette *foranlediget EFS til selv å sende en forespørsel* til NMS, hvor de utber seg deres syn på Dahles innbydelse.

I sitt svar av 6/4 nevner Dons «at mange norske Missionsvenner ganske vist med Gledede vilde see Skridt gjort til en Samvirken mellom Fosterlandsstiftelsen og vor norske Mission paa nævnte Sted (vestkysten) idet man deraf haaber Styrkelse for den lutherske Kirke som i vor Mission nu fører en stridende Tilværelse paa hiin Ø, hvilken maaske en stor Fremtid i Verdensutviklingen er forbeholdt ...». ¹⁷ Imidlertid hadde man ikke funnet det rett å gå ut med en direkte oppfordring til EFS om et slikt samarbeid... «dels fordi man fandt det noget forhastet at indbyde til et Sted, hvor Selskabet selv ikke havde begyndt Virksomhed og dels fordi det endnu er mere paa det uvisse, hvor og i hvilken Udstrækning vi selv kunde komme til at begynde Missionsvirksomhed paa Madagaskars Vestkyst». ¹⁸ I tilfelle et slikt samarbeid skulle bli realisert, finner hovedbestyrelsen det formålstjenlig at begge selskaper fullt ut bevarer administrativ uavhengighet både ute og hjemme.

Videre at de to selskapers stasjoner ikke blandes for mye om hverandre, men i hovedsak besetter hvert sitt område av kysten. Til opp-

lysning nevnes at NMS muligens akter om få år å sende 2–3 misjonærer til Augustinbugten, for med dette som utgangspunkt å bre seg nordover. Siden undersøkelsesreisen i 1870 ikke kunne se nærmere på områdene nord for Morondava, ville det ikke være utjenlig for den felles sak om svenskene så nærmere på dette området om de ville foreta en lignende ekspedisjon. Til slutt nevner man at utsendinger her bør kunne fränsk for å få støtte i de i dette strøk boende franskmenn, og dessuten nevnes B. 's tanke om at et misjonsskip som kunne drive tuskhandel med franskmenn og sakalaver kunne bli misjonen til mye gagn.

Som man ser var hovedbestyrelsen langt fra avvisende, men fant det formålstjenlig å gå forsiktig fram, og fra første stund sikre sine egne rettetmuligheter. Imidlertid skulle den i forrige artikkel omtalte «krigserklæring» fra LMS-direksjonen i London, føre til at de norske la den siste rest av tilbakeholdenhet til side. Nå skulle man bli i innlandet koste hva det ville. Noe senere sendte B. et brev til HB hvor det bl.a. heter:

«Da jeg ikke kan forstaa, at der vil være det Mindste risikeret ved at nedkalde de Svenske Brødre til Vestkysten, selv om vi endnu skulde have i sinde at optage Mission paa de kanter, naar vi kun reservere os Ret dertil, og da der dessuden allerede har været nævnt saa meget den Sag angaaende at de Svenske vente paa en oppfordring fra os, da dessuden vor Stilling inden Hovaenes Enemerker vil antage en betydelig fastere Charakter, efter at vi ere selvstændigt etablerede her i Hovedstaden og vi sandsynligvis i Betsileo og mulige andre Steder i Indlandet vil have fuldt Brug for de Hjælpetropper der i den nærmeste Fremtid ville blive udsendte og det saaledes for nærværende ser ud til at være mindre Nødvendighed for os end nogensinde at tænke paa at optage Mission paa Vestkysten, kan jeg ikke andet end af ganske Hjerter anbefale at overlevere vore Svenske Brødre saavidt det staar til os de directe Frugter af vor Vestkystexpedition».¹⁹

EFS på sin side vedtok på et styremøte i september 1872 ... «att såsom ytterligere Missionsfäldt, måtte af Styrelsen bestemmes Sakalavastammen å vestra Madagaskar».²⁰ Dette utba man seg nå NMS sin stilling til, og saken ble behandlet på hovedstyremøte 21/10. I svaret fra sekretær Dons heter det at da tillatelsen til å bygge kirke i Tananarive har skapt lovende utsigter for arbeidet i innlandet og det dermed er tvilsomt om NMS i nærmeste framtid vil ha krefter å avse

til en sakalavamisjon «troer man ikke at burde lægge nogen Hindring i Veien for et andet Selskabs Udnyttelse af de ved «Eliesers» Expedition i 1870 vundne Resultater (...) og vil derfor intet have i mod, at Fosterlandsstiftelsen nu sender sine Missionærer ogsaa til det Strøg mellom St. Augustin-Bugten og Morondava²¹ Med andre ord trekkes den geografiske begrensning man fant det nødvendig å operere med i brevet av 6/4 tilbake, og hele vestkysten overlates nå til svenskene. Imidlertid venter hovedbestyrelsen at om forholdene i innlandet skulle forverres igjen, og de norske dermed ble nødet til å søke virkeklass ved kysten, at «de svenske Brødre da med velvillig Hjelpsomhed ville mottage mellom sig de Missionærer, vort Selskab maa finde det tjenligt at sende til St. Augustin-bugten eller til et Andet af De i 1870 undersøgte Kyststrøg, som Eders Mission imidlertid maatte have optaget ...».²² Av hensyn til myndighetene bes EFS gå slik fram at det blir helt klart at det er en annen misjon og en annen nasjonalitet enn den som undersøkte strøket i 1870 som ev. kommer. Av samme grunner kan NMS bare tilby å stille sine misjonærer til disposisjon til tolker for en ev. ekspedisjon nord for Morondava. Forøvrig henvises svenskene til de europeiske handelsmenn og: «Maaske vil dere i St. Augustinbugten endog træffe et par norske (...) er (...) kaptein Larsen i denne Tid beskjæftiget med, som Agent for et engelsk Handelskompagni at anlægge 10 Factorier rundt Madagaskars Kyst, som, ialdfald for en Del, blive besatte med norske Betjende og Colonister af forskjelligt Slags».²³

14 dager tidligere hadde imidlertid HB sendt et brev til Madagaskarmisjonærene med følgende forespørsel: «Hvis I skulle mene, at Stillingen forplikter os til at ophæve ligeoverfor de svenske Brødre den Indskrænkning, vi paa en Måde have satt dem, ved at antyde Strøget mellom Morondava og St. Augustin-bugten som vort paa-tænkte Arbeidsfeldt, bedes I at gjøre os Meddelelse derom».²⁴ Som vi har sett gikk faktisk HB bort fra denne «Indskrænkning» i sitt svar til EFS av 24/10, uten først å avvente den uttalelse fra misjonærene de selv hadde bedt om. Nå tilbød de svenskene *hele* vestkysten og «ventet» bare at norske misjonærer ville bli godt mottatt der senere om det skulle bli nødvendig. HB kan ikke ha ansett dette for en særlig sannsynlig mulighet lenger. Mot slutten av 1872 ser det ut for at planene om *norsk* sakalavamisjon igjen er skrinlagt av HB, og det faktisk etter råd av B., sakalavamisjonens varmeste talsmann! *Engasjementet for sakalavane skulle nå kanaliseres gjennom EFS*, og NMS fullt ut konsentrere seg om innlandet.

5. Saken tar en uventet vending.

Imidlertid skulle det vise seg at den overfor omtalte utsendelse av saken til Madagaskarmisjonærenes uttalelse skulle få vidtrekkende konsekvenser i flere retninger.

Stemningen i misjonærkollegiet ved årsskiftet 1872–73 var en merkelig blanding av krise og oppløftethet. Oppløftethet p.g.a. de viktige befestningene av stillingen i innlandet fra året før. Forholdet til regjeringen var langt på vei klarlagt gjennom tillatelsen til å bygge kirke i hovedstaden, noe som ble betegnet som en grunnstein for misjonens utvikling på Madagaskar. Også det personlige forhold til LMS-misjonærene hadde bedret seg radikalt. Krisestemningen grunnet seg i noen grad på krigserklæringen fra LMS-direksjonen i London. Denne følte imidlertid ikke som en reell trusel lenger, men mer som en personlig-kristelig belastning. Først og fremst grunnet krisestemningen seg i den indre konflikt i misjonsselskapet. S. hadde allerede sagt opp sin stilling, og man hadde kommet overens om å skyte saken inn for generalforsamlingen i 1873 til endelig avgjørelse. Schreuder-saken var også den utløsende faktor for den indre konflikt i *misjonærkollegiet* på Madagaskar, selv om her også var annet konfliktstoff. Forholdet mellom S. og Dahle var ødelagt gjennom Dahles hjemsending av et forslag til konferanseordning for misjonsmarken, som han hadde sendt direkte, og ikke gjennom S. slik administrasjonsordningen krevde. Dette konferanseforslaget satte også B. i den vanskeligste stilling, i det han så det slik at det kunne komme til å presse ham ut av misjonsselskapet fordi det satte ham i samvittighetsnød overfor den presteed han hadde avlagt ved ordinasjonen. I tillegg kom en uavklart arbeidsfordeling mellom B. og Dahle i hovedstaden, som førte til at Dahle beskyldte B. for å trakete etter et urettmessig overherredømme.

Disse tingene lå som en verkebyll innad i misjonærkollegiet, og da misjonærenes rådslagningsmøte ble holdt på Antsirabe 8–9/1–73, var situasjonen så spent at både Dahle og B. uteble. Som vi allerede har sett ble ikke misjonærene bedt om å uttale seg om spørsmålet om sakalavamisjon i sin alminnelighet. Dette var av HB ansett for uaktuelt. Heller ikke ble de oversendt spørsmålet om samarbeid med EFS til realitetsbehandling. Også her hadde HB allerede staket ut kursen. HB utba seg bare rådslagningsmøtets synspunkt på hvorvidt man mente det ville være riktig å trekke tilbake den geografiske begrensning man opprinnelig hadde antydnet overfor et eventuelt

svensk engasjement. *Lars Dahle hadde imidlertid fått et annet syn enn HB på sakalavamisjonen*, og med vanlig dynamisk handlekraft la han grunnen for en ny vending i denne saken. Da han ikke selv var til stede på rådslagningsmøtet, sendte han forsamlingen på forhånd sine egne synspunkter på de sakene som skulle opp til behandling. Her heter det at Dahle for sin del må svare «*bestemt benægtende*»²⁵ på HB's spørsmål om å trekke tilbake den geografiske begrensning overfor svenskene. Når vi overveier de flyktige og besværlige sosiale og politiske forhold vi lever under, sier han, og hvor lett det kan bli et omslag i tingene, kan vi ikke annet enn anse det for *et gode om selskapet på Madagaskar fikk enda en misjonsmark*. Dermed ville misjonen ha flere bein å stå på. Han mener også at arbeidet blandt innlandsgasserne heller ikke er så hyggelig at man ikke skulle ønske å utstrekke sitt arbeid til andre enn disse. Videre frykter han en eventuell ekspansjon fra londonernes side som kunne, i løpet av kort tid, komme til å oppta de beste virkeplasser i innlandet.

Så langt er det gamle toner, som hadde vært framsatt i drøftelsene ved gjentatte anledninger tidligere, uten at det hadde beveget misjonærene til å gå inn for sakalavamisjon. Det virkelig nye i det ytterst brogede Madagaskarbilde på denne tid omtaler Dahle i sin videre begrunnelse:

«Hertil kommer at det af Larsen og det engelske Compagni hvis Tjener han er, aabnede Handelsforetagende paa Kysten, ifølge hvilken ikke mindre end 20 Nordmænd skulle nedsette sig som handlende paa 10 forskjellige Steder, synes at tilbyde vor eventuelle Kystmisjon Tilknytningspunkter som dog *vi Nordmænd* (Dahles understrekning) ere de nærmestberettigede til at gjøre Brug af, og som vi derfor neppe bør lade gaa ubenyttet fra os. Hvis nu Larsen som paatænkt kommer til at holde et Dampskib i stadig Fart paa Kysten ville de Fordele han kunde yde vor Kystmission, om vi fikk en saadan, kunne blive endnu betydningsfuldere. – Endelig maa vi ogsaa kunne antage at vore svenske Brødre, om de vilde optage nogen Mission paa Vestkysten, vilde faa mer end nok at gjøre paa den tiloversblevne Deel af den – fra Morondava nordover».²⁶

Referatet fra rådslagningsmøtet viser at *Dahles tanker fikk alminnelig gjennomslagskraft blandt misjonærene*.²⁷ Stikk i strid med alle forventninger ble spørsmålet om vestkystmisjon og norsk-svensk samarbeide gjort til en hovedsak i forhandlingene. Minst like overraskende var resultatet: et *enstemmig* vedtak om at misjonsselskapet

«burde fastholde den med de svenske Brødre tidligere truffne overenskomst om samarbeide på Vestkysten med Morondava som Delingslinie mellom begge Selskaper». ²⁸ *Videre burde misjonsselskapet oppta Sakalavamisjon allerede følgende år*, ved utsendelse av det nye kull misjonærer! Som offisiell grunn for vedtaket anfører NMT stort sett de samme argumenter som er referert overfor fra Dahles brev (de vekslende og besværlige forhold i innlandet, kaptein Larsens kolonisering, eventuelle framtidig plassmangel i Betsileo).

Ser en nærmere på denne begrunnelsen, virker førsteargumentet om de usikre forhold i innlandet noe anakronistisk. På bakgrunn av vår fremstilling kan det synes, mer enn å være begrunnet i de reelle forhold, å være «puttet på» for å gi vedtaket maksimal tyngde. Originalreferatet viser og at flere av debattantene ikke nærer noen frykt lenger for at NMS ville kunne bli fordrevet fra innlandet. Til nød ville man kunne forstå det om misjonærene fremdeles ville ha sakalavakysten som en sikkerhetsventil for alle eventualiteters skyld, men dette rimer dårlig med forslaget om å begynne sakalavamisjon straks. Ser man på det siste argumentet, ville det utvilsomt skape et reelt praktisk problem eventuelt å ta i mot hele det neste misjonærkullet i innlandet. Men dette var ikke noe nytt problem. Lenge hadde man visst om denne utsendelsen og skritt var blitt tatt for å forberede den uten at eventuell utsendelse til vestkysten over hodet var i bildet. Heller ikke plasseringsspørsmålet kan således tilfredsstillende begrunne det overraskende og plutselige omslag i retning av å ville opppta sakalavamisjon straks. *Tilbake står kaptein Larsens kolonisering på vestkysten. Dette var det eneste egentlig nye moment i saken som kan begrunne tilstrekkelig den kuvending blandt misjonærene som rådslagningsmøtet i 1873 i virkeligheten innebar.*

6. Hovedbestyrelsens reaksjon og bruddet med EFS.

Det er ingen tvil om at også HB like fra begynnelsen av har notert seg kaptein Larsens fremstøt med interesse og har viet saken atskillig oppmerksomhet. Således skriver de i Årsmeldingen av 1872:

«Her er ogsaa Stedet til at nævne, hvad der ikke direkte henhører under vor Missions Interesser, men hvad der dog paa flere Maader kan komme til at tjene og befordre dem, at «Eliesers» forrige Fører, Captein L. Larsen, ved skibets sidste tilbagekomst fra Missionsmarken fratrådte sin nævnte Stilling, for som Agent for et Handelskompagni i London og Fører af et

samme tilhørende Skib at grundlægge 10 Faktorer eller Handelsstationer rundt Madagaskars Kyst. Da han i juni dette Aar forlod Fædrelandet for at indtræde i denne Stilling, ledsagedes han af 20 omhyggelig valgte norske Mænd, dersom Handelsmænd og Haandværkere skulde fordeles paa de forskjellige Stationer. Vor norske Mission har saaledes foranlediget en norsk-engelsk colonisation paa Madagaskar, som i forskjellige Retninger turde have adskillig fremtidig Betydning» ... «En forbindelse mellom Colonisation og Mission som den, der er Tale om, ansee vi kun for ønskelig, og vi betrakte det nævnte, under saadanne Forutsetninger aabnede Handelsforetagende for et Fodfæste mere for vore nordiske Kirkers Missionsgjerning paa Madagaskar».²⁹

Ikke desto mindre er deres reaksjon på rådslagningsmøtets konklusjoner forbausende. I et møte av 11/5-73 besluttet de «I Anledning af den enstemmige Udtalelse, fra de mad. Missionærer om Tilraadeligheden af snarest mulig at optage Sakalavermissionen»,³⁰ å sende EFS en skrivelse som gikk ut på å fastholde den tidligere «overenskomst» om en deling av vestkysten med Morondava som delingslinje. De som sterkest hadde holdt igjen overfor tanken om å spre kreftene bort fra innlandet, var tydeligvis øyeblikkelig blitt smittet av misjonærenes nye holdning. Sannsynligvis må innstillingens *enstemmighet* ha gjort et sterkt inntrykk på dem (også B. og Dahle som selv ikke var til stede hadde i egne brev sterkt gått inn for sakalavamisjon nå). Dessuten overensstemte den i hovedsak med S.' tidligere omtalte plan for sakalavamisjon fra og med neste kulds utsendelse i 1874.

I brevet til Fosterlandsstiftelsen føyer misjonssekretær Dons i tillegg til misjonærmøtets begrunnelse nok en grunn «til i Tide aa se sig om etter en ny Missionsmark», nemlig at for tiden ... «trues vor Mission i Zululandet med en fuldstendig Udvisning, og uagtet vi have det Haab til Herren, at disse Forholde muligens endnu kunne rette paa sig, maa vi dog ogsaa tenke os Muligheden af, at adskillige af vore Missionskrefter her kunde blive satte ud af Virksomhed».³¹ Dette argumentet var nok tenkt å skulle ha en viss avvæpnende effekt overfor svenskene som nettop på en slik måte var blitt fordrevet fra sin opprinnelige arbeidsteig i Kunamalandet. Men brevet skulle allikevel vise seg å vekke atskillig forbitrelse i misjonskretser i Sverige, og flere gikk her inn for helt å bryte forberedelser til en misjon til Madagaskar. Styremøtet 13/5 besluttet «att Styrelsen før närvarande afstår

från utsändande af några Missionärer til Madagaskar».³² Da dette ble kjent i Stavanger avfødte det stor bestyrtelse. Straks sendte man telegammer til Sverige, og langt brev fulgte (3/6-73). Her framstiller hovedbestyrelsen det slik at de ikke hadde forstått det som om svenskene hadde hatt noe bestemt og avgjørende ønske om å plassere sine misjonærer sør for Morondava-floden. Men, fortsetter de, da norsk misjon i den grad har ønsket EFS til vestkysten, vil de ikke la en misforståelse stå hindrende i veien og uttaler derfor «at der fra vor Side Intetsomhelst skal være til Hinder for, at I kunne anbringe de Missionærer, som I nu have tenkt at udsende med «Angsgarius», hvorsomhelst paa Vestkysten, I maatte finde det ønskeligt».³³ Det skulle imidlertid vise seg at svenskene nå hadde fått nok av nordmennesenes springen fram og tilbake.

De svarte pr. telegram at «NMS' vanlige Tilbagetagen for dette Aar ikke kan foranlediga nogon svensk Madagaskar-Mission, som reda vidtagit hämmande åtöranden».³⁴ Det skulle og vise seg senere at svenskene over hodet ikke fant det hensiktsmessig å tenke mer på det sist framsatte tilbudet. Deres oppgivelse av Madagaskar var definitiv. Dette var en strek i regningen for de norske, også p.g.a. de mange praktiske problemer man hadde håpet å løse ved hjelp av svenskenes misjonsskip.

Ser en nærmere på HB's framgangsmåte overfor EFS like fra begynnelsen av, er det tydelig at denne saken har vært vanskelig å håndtere. På den ene side ville man etter S.' brev av 31/10-71 (mottatt febr. 1872) gjerne beholde muligheten for en gang i fremtiden å begynne norsk misjonsarbeid på vestkysten (p.g.a. Larsens kolonisering). På den annen side ønsket man også svenskene til vest både p.g.a. av det nære forhold til disse kirkelig og nasjonalt (jamfør bestrebelsene på å få i stand en norsk/svensk traktat med Madagaskar), og p.g.a. deres misjonsskip. *Dette førte til en slags handlingslammelse.* Man sendte aldri noen offisiell innbydelse til svenskene, men opmuntret dem nærmest underhånden. Derfor er det hele tiden svenskene som tar initiativ som HB så fra gang til gang tar standpunkt til. Men i lengden mestret ikke HB denne klemte posisjonen. Nærmere bestemt ble det begått to feil. Den ene er det administrative feilgrep å sende en sak ut til høring, for så å fatte en beslutning uten først å avvente svaret. Den andre var en feilvurdering. Denne innrømmer HB selv i svarskrivet til Madagaskarmisjonærene av 2/7-73: Man hadde ikke ventet at en norsk tilbakevending til en plan som man mente svenskene forsåvidt alt hadde godkjent (delingslinje Mo-

rondava) ville få så «indgribende Følger».³⁵ Spesielt fordi Larsens kolonisering hadde begynt på nordvestkysten, slik at det i første omgang ville være EFS som ville få nyte mulige goder av denne. Men svenskene hadde nok studert B. og Borgens rapporter fra undersøkelsesreisen meget nøye, og fant på denne bakgrunn kysten nord for Morondava neppe særlig attraktiv for eventuell svensk misjon.

7. Endelig avklaring av saken.

Spørsmålet om Sakalavamisjon skulle nå opp til endelig avgjørelse på generalforsamlingen i Drammen i 1873. Dette fordi man så på det ikke bare som en utvidelse av arbeidet på Madagaskar, men faktisk som *opprettelsen av en ny misjonsmark*. Av sakspapirene går det tydelig fram at HB nå setter alt inn på å få generalforsamlingens bifall i saken. Således heter det at ... «de væsentlige Betingelser for en Missions Begyndelse i flere Henseende kunde siges at være til stede»...³⁶ i det av sakalavene bebodde kyststrøk mellom St. Augustin og Morondava. Resultatet av undersøkelsesreisen fremstilles, dog med visse reservasjoner, som overveiende positiv. Det var imidlertid bruken for kreftene i innlandet samt hensynet til hovaregjeringen som fikk selskapet til for det første å oppgi tanken om sakalavamisjon. Det overveiende positive bildet som HB tegner muliggjøres ved at man i saksdokumentene for generalforsamlingen utelukkende bygde på B.'s rapport fra undersøkelsesreisen, mens *Borgens vurderinger og iakttagelser forties helt*.

Videre redegjør HB for de nye momenter som siden er kommet til, navnlig det bedre forhold til regjeringen. Men, heter det, da man hadde utsikter til i lengre framtid å kunne anvende i innlandet på en fruktbar måte alle de krefter en kunne komme til å sende til Madagaskar, hadde bestyrelsen på forespørsel fra EFS overlatt hele vestkysten til disse. Da misjonærene imidlertid fikk beskjed om ... «Ordningen af begge Missionenes indbyrdes Forhold» på Madagaskar, tok de det opp på sitt rådslagningsmøte. De kom da til det resultat at NMS burde ta opp sakalavamisjon allerede ved det neste års misjonærutsendelse, og at den tidligere «overenskomst» med svenskene om deling burde fastholdes. Til slutt nevnes argumentene for dette. Man legger merke til at HB i sin framstilling omhyggelig *unngår å nevne den blunder som ble begått* ved at de selv sendte saken ut til høring, for så å fatte en avgjørelse uten først å avvente svar. Man legger også merke til at svenskene nei takk til å gå inn i et samarbeid

på «den tidligere overenskomsts» premisser overhode ikke nevnes i saksdokumentene til generalforsamlingen.

Dermed forelegges saken Generalforsamlingen til avgjørelse med følgende anbefaling «De af vore Missionærers fremhævede Grunde for samme finder Hovedbestyrelsen meget vægtige, og den tror efter de Oplysninger, som den i senere Tid fra forskjellige Sider har mottaget, særligt at burde fremheve, at vor Missions Stilling i Antanana-rivo og Betsileo saavel ligeoverfor Landets Regjering (...) som ogsaa lige overfor Londonermissionen (...) kunde antage en Skikkelse, som vilde gjøre det særdeles ønskeligt at have Arbeidsfeldt aabnet og anvist for de Kræfter, der under disse vanskelige Forholde let kunne komme til at blive trængte bort fra sine hidtilværende Virkepladse».³⁷

Hva slags «opplysninger» HB her sikter til, som skulle peke i retning av at innlandsmisjonen var reelt truet på *daværende* tidspunkt, er ikke mulig å spore opp. Argumentet hadde nok likevel en viss effekt overfor generalforsamlingen, dels for å sikre dens bifall i saken, dels for å rettferdiggjøre HB's vaklende framferd overfor Fosterlandsstiftelsen. At dette samarbeidet strandet, skulle nemlig vise seg å bli registrert med stor bedrøvelse i mange misjonskretser hjemme. Det var på den samme generalforsamling man hadde det store oppgjøret omkring S. som førte til splittelse og dennes endelige uttreden av selskapet. Det sto strid om HB's håndtering av S.-saken. Det er vanskelig helt å fri seg fra inntrykket av at HB gjennom saksdokumentene har ønsket å neddempe mulig kritikk også av deres håndtering av spørsmålet om sakalavamisjon og samarbeid med EFS.

I *denne* saken hadde imidlertid HB et absolutt troverdig argument som nok også hadde atskillig effekt, nemlig ... «det af vore Missionærer fremhævede Hensyn til det af Capt. Larsen ledede Handelsforetagende, som vides at være i saa god Fremgang, at herr Larsen har skrevet hjem til Fædrelandet efter 20 nye Kolonister. Her er ved dette i flere Henseender betydningsfulde Foretagende baade for dette og for vor Mission givet en Anledning til en Anvisning paa gjensidig Understøttelse og Hjælp, som vort Missions-selskab paa sin side neppe bør undlade at tage tilfølge. Guds Rige kan paa mange Maa-der komme til at fremmes derved».³⁸ Et slikt samarbeid mellom misjon og handel/kolonisering kan man gå ut fra ville bli *godt mot-tatt i vide misjonskretser hjemme*. Misjonen rekrutterte mange og innflytelsesrike venner og medarbeidere fra kjøpmannskretser i Norge.

Forslaget til vedtak lød slik: «Generalforsamlingen finder, at der i de oplyste Forholde foreligger Grund til at optage Missionsvirksomhed mellem Sakalaverfolket paa Madagaskars Vestkyst og bebyrder Hovedbestyrelsen til efter Forholdenes Medfør at foretage de fornødne Skridt til denne Tankes Iværksættelse». ³⁹

HB fikk det som de ville. *Forslaget ble enstemmig vedtatt* uten reell debatt, nærmest i en liten pause i Schreudersaken som la beslag på så godt som all oppmerksomhet. Knappt har vel noengang en ny misjonsmark blitt opptatt på noen generalforsamling under så liten oppmerksomhet som opptagelsen av Vest-Madagaskar i 1873.

Dessverre skulle det vise seg at dette meget krevende foretagende heller ikke i sin forberedelse og startfase skulle få den fornødne oppmerksomhet og behandling. – Det er et historiens paradoks at en sak som hadde vært omtalt og diskutert så lenge (10 år) og så grundig, skulle få et slikt hastverks og improvisasjonspreg over seg når den først var moden til avgjørelse og gjennomførelse. Grunnen til dette var som nevnt *Schreuder-sakens altoppslukende karakter og «presset» fra EFS, som sammen med en viss begeistringsrus over Larsens koloniseringsforsøk gjorde at man ikke hadde tid og overskudd til å la saken modnes fram naturlig*. Det skulle vise seg å bli skjebnesvangert for det nystartede misjonsarbeide på Vest-Madagaskar, som måtte føre 20 ulivsår før forholdene lå til rette for misjonsarbeid.

8. Norsk misjon og kolonisering på Madagaskar. Noen biter til forståelse.

Det gjenstår å forsøke å gi et svar på hvorfor kaptein Larsens foretagende kunne få slik sterk effekt, og hvorfor man nå plutselig ikke lenger ønsket å *dele* arbeidsfelt med svenskene.

Når Larsens initiativ overfor S. i slutten av 1871 fikk denne til igjen å forandre sin misjonsplan og gå inn for sakalavamisjon allerede fra 1874 av, synes hovedargumentet for S. å ha vært de dermed *radikalt forbedrede kommunikasjonsforhold*. Vi har sett at også HB antok at Larsens ekspedisjon ville gi misjonen gevinster, uten at de helt klart eksemplifiserer i hvilken retning (se nr. 29 og nr. 38). Det er uten videre klart at også HB ikke minst tenker på de kommunikasjonsmessige fordeler Larsens foretagende ville medføre både for Zulu- og Madagaskarmisjonen. Videre er det grunn til å tro at de forventet at et slikt handelsforetagende ville tvinge igjennom *den norsk-*

gassiske traktat som man siden 1868 hadde strevet med å få i stand. Men kanskje peker formuleringene overfor enda videre.

For rett å kunne forstå situasjonen må man ha som utgangspunkt at på denne tiden var *så godt som all misjonsvirksomhet knyttet til kolonisasjon*. Misjon og kolonimakt gikk hånd i hånd i et oppdrag de begge langt på vei forsto som ett og det samme: *kristning og sivilisering*. Særlig engelskmennenes holdning gikk svært langt i retning av, prinsipielt og praktisk, å plassere misjonens innsats som et uunnværlig ledd i den «politiske» oppgaven og omvendt. Kristendommen ble forstått som sivilisasjonens basis og sivilisasjon som *den kristne uttrykksform*. Den «norske måten» å drive misjon på *var i tidsbildet unormal, og kunne lett betraktes som mindreverdige*.

Kaptein Larsen var, all sin originalitet til tross, en oppriktig kristen. Gjennom sitt lynne og tallrike kontakter i kolonimiljøene ute i verden, ble han et typisk barn av sin tids koloni- og misjonsidealer. Etter undersøkelsesreisen i 1871 arbeidet han med stor energi på å nyttiggjøre dens resultater for et handels- og koloniforetagende. Dette fikk han den nødvendige økonomiske støtte for i England. For Larsen hørte imidlertid og misjon på avgjørende vis med i planene. Hans visjon var *et betydelig norsk koloniserings- og misjonsforetagende på vestkysten, hvor man gikk hverandre gjensidig til hånd i følelsen av et felles anliggende*. Dette kom bl.a. til syne gjennom håndplukkingen av plettfrie, kristne nordmenn til å tre inn i hans foretagende, men det kom også direkte til uttrykk gjennom en systematisk bearbeiding av NMS-bestyrelsen både personlig og gjennom Larsens venner og kontakter i Norge, som også var misjonsvenner.

Når det gjaldt *misjonærene på Madagaskar* var de nok som regel mer provinsielle enn Larsen. Men som misjonsskipets tidligere fører hadde han og en sterk posisjon blandt disse. Man må heller ikke glemme at misjonærene i sitt arbeid ble direkte konfrontert med den typiske engelske misjonsideologi- og praksis gjennom londonerne og deres arbeid.

Samfunnets syn på forholdet mellom kolonialisme og misjon smettet nemlig også over på misjonsselskapene, og kom i stor grad til å prege misjonærtypen i dette tidsrom. En dyp, kristen kallsbevissthet ble svært ofte forenet med *nasjonale (og konfesjonelle) ambisjoner* på fedrelandets vegne. De norske misjonærene dannet nærmest et unntak, da de ikke kom fra noen kolonimakt.

Men hvordan oppfattet de selv denne sin særegne stilling? Selv om Norge, av naturlige grunner, langt på vei sto utenom kolonikapp-

løpet, var også de sterkt preget av *nasjonalismen på 1800-tallet*. Selv sagt preget dette også de kandidater som meldte seg til misjons-skolen. De var gjennomgående *sterkt patriotisk innstilt, kombinert med en streng konfesjonalisme*. Det er grunn til å tro at i koloni-miljøet som de levde i og var en del av på «misjonsmarken» ble disse trekkene ytterligere forsterket. På Madagaskar har vi omtalt den dype motvilje de norske følte overfor regjerings-kristendommen båret oppe av den independistiske londonermisjonen. De følte seg kallet til, eventuelt i samarbeide med Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, å demme opp mot «dissentervesnets kaos» og til å rydde opp i det kirkelige bilde. Samtidig er det ikke vanskelig å merke at det hos de norske gjorde seg gjeldende et visst *mindreverdigheidskompleks overfor den engelske misjon*. Denne kom med en sterk kolonimakt i ryggen, og nød, ikke bare imøtekommenhet, men aktiv støtte som følge av de engelsk-gassiske politiske forbindelser. De norske kunne ikke en gang få beveget sin regjering (NB! i Sverige) til å få i stand en beskjedne traktat som kunne skaffe dem et elementært rettsgrunnlag i landet. De engelske var åpent begunstiget og beskyttet av den gassiske regjering – de norske måtte lide all slags ydmykelser og intrigemakeri iverksatt av Betsileos stormenn for å hindre deres arbeid.

En liten ytring fra Borgen i forbindelse med dronningens kroning i 1868 illustrerer noe av den norske holdning og følelse. Borgen var ved den anledning den norske misjons representant. Men da de norske ikke hadde noe rettsgrunnlag i landet, og S. som en følge av dette hadde måttet skyte de norske inn under den engelske konsul Pakenhams beskyttelse, var Borgen under kroningen nødt til å opp-tre som «engelskmann». For å understreke dette måtte den norske misjonens gave til dronningen overleveres gjennom den engelske misjonær Toy. I denne situasjonen bemerker Borgen: «Jeg skulde maaske blive den Sidste, der under andre Omstændigheder skulde ville opgive en dog det ringeste af vor norske og lutherske Selvstændighed. Men nu er det ikke godt at optræde rett selvstændigt, naar man ingen Grundvold har at staae paa».⁴⁰

Det er ingen tvil om at dette komplekset *ga enorm næring og kraft til de norskes staa, utholdende og dyktige kamp mot engelskmennene*, særlig representert ved Lars Dahle. Det førte til en sterk trang til selvhevdelse overfor andre nasjonaliteter (og konfesjoner). Kanskje var også S.' linje i innlandet til å begynne med delvis et utslag av dette: å ikke søke regjeringen om noe, men bare gå i vei for så å gi

beskjed etterpå. Dette nasjonale kompleks ga også utvilsomt Bet-sileomisjonærene kraft til deres seige utholdenhet i tjenestens første, vanskelige år.

Men det nasjonale komplekset hadde og en annen side. Som nordmenn flest var og misjonens arbeidere *merket av den nasjonale avhengighetsstilling til Sverige*. Dette kommer særlig tydelig fram i sekretær Dons bemerkninger omkring det opprinnelige avslag fra regjeringen i Stockholm i konsulat- eller traktatsaken, noe det ikke er plassen for å utrede nærmere her. Men man kan tenke seg at i denne sammenhengen var det nok *et ømt punkt eventuelt å måtte overlate Madagaskars vestkyst*, som nordmennene ved undersøkelsesreisen hadde fått en slags første rett på, til svensk misjon. Bare i seg selv ville dette kanskje ha ført til en viss følelse av tap av prestisje. Men nå sto man altså overfor en *NORSK* (-engelsk) *KOLONISASJON* på vest—Madagaskar.⁴¹ Og det var flukt over kaptein Larsens planer. Den 14/3—1873 skriver Lars Dahle således at Larsens folk allerede hadde besatt nordvestkysten, og at han nå hadde til hensikt å få ut ytterligere 20 nordmenn til å besette sørvestkysten.⁴²

Vi husker Dahles ord i brevet til rådslagningsmøtet i 1873 hvor det heter at Larsens koloniseringsplan tilbyr tilknytningspunkter ... «som dog *vi Nordmænd* (Dahles understrekning) ere de nærmestberettigede til at gjøre Brug af» ... (se nr. 26). Et av de innlegg på selve rådslagningsmøtet som er blitt utførligst referert er Rosaas sitt. Rosaas mente NMS alvorlig burde henvende sin oppmerksomhet mot sakalavakysten sør for Morondava, og bringer en begrunnelse i 4 punkter. Her heter det i punktene 1 og 4:

«1. fordi det har et bestemt Kald dertil a) gjennom Undersøgelsen med Missionssskibet, b) gjennom Cap. Larsens Handelsforetagende.

4. fordi Cap. Larsens Handelsforetagende efter al Sandsynlighed vilde komme til at stille sig i et tjenende og hjælpende Forhold til vor Sakalava-Mission, burde ogsaa Missionssselskabet komme dem ihu med den fornødne aandelige Pleie».⁴³

Gjennom et koloniseringsforetagende foreligger et kall til misjonsvirksomhet. Videre tenkes kolonisering og misjon som to hverandre gjensidig støttende foretagender. *Her finner man spor av en tenkning som ligger tett opp til den engelske misjons- og koloniseringsideologi* som er referert ovenfor.

På denne bakgrunn blir vår konklusjon at *det var Larsens koloniseringsforsøk som satte i sving de sterke følelsene hos de norske mi-*

sjonærene, og ble det avgjørende moment da rådslagningsmøtet i 1873 gjorde helomvendig fra sin tidligere holdning til misjonsarbeid blandt sakalavene. Bare dette kan tilstrekkelig forklare at de nå enstemmig gikk inn for sakalavamisjon allerede fra og med det neste misjonærkull (1874), samt at de også enstemmig gikk inn for å holde de gunstigste stedene på vestkysten tilbake og henviste svensk misjon til plasser hvor det ikke var aktuelt for de norske å satse.

Til alt hell for norsk misjon kom Larsens foretagende til å vise seg som et luftslott. Det brøt tidlig sammen. Å kolonisere Madagaskars vestkyst på daværende tidspunkt var like strabasiosøst som det skulle vise seg å være å drive misjon der. Hertil kom problemer med finansieringen. Dessuten var Larsen en eventyrer og svermer uten evne til å vinne seg sakalavenes respekt og tillit. Allikevel er eksempelet nok til å vise at når norsk misjon i dag har kommet gjennom misjonshistorien uten de beskjemmende skygger fra kolonialismen over sin virksomhet, *skyldes det ikke først og fremst vår fortreffelighet og klarsyn dengang, men det faktum at vi var en liten, ubetydelig nasjon som ikke hadde forutsetninger til å hevde seg i «det gode selskap».*

Endelig oppsummering.

Vi har sett at når spørsmålet om et eventuelt norsk misjonsarbeide på Madagaskars vestkyst gikk inn i sin avgjørende fase fra og med rådslagningsmøtet på Antsirabe i 1873, var det ikke lenger først og fremst tenkt som et alternativ eller snarere som en rettetmulighet fra innlandet (som under diskusjonen i 1869–70), *men som et selvstendig misjonsforetagende, først og fremst motivert i Larsens koloni-ekspedisjon. Fra da av ville plutselig alle involverte parter sakalavamisjon og det straks. Like omdiskutert som den tidligere hadde vært, like enstemmig ble den etter at Larsens planer begynte å settes ut i livet.*⁴⁴ Selvsagt virket her og andre momenter. Vi har sett hvordan B. fra første stund av var *grepet av sakalavenes nød*, likedan S., og en del misjonsvenner hjemme. En misjonær som Egenæs presiserte også under rådslagningsmøtet at han støttet sakalavamisjonen ikke som en sikkerhetsventil, men for ham var nøden for sakalavane det vesentligste.⁴⁵ Et moment med en viss vekt var også *det praktiske problemet* med å få anbrakt hele det neste misjonærkullet på stasjoner i innlandet. Allikevel står det fast at Larsens ekspedisjon var det eneste *nye* momentet som tilstrekkelig kan begrunne den helomvendig som faktisk fant sted hos alle parter fra 1872 til –73.

Oså i E. Birkelis framstilling av NMS-historien finnes det ansatser til en slik forståelse. Således heter det bl.a.:

«Etter det som skjedde i 1872 og den optimistiske stemning som formet seg etter byggetillatelsen og sanksjonen av norsk virksomhet i selve hovedstaden, skulle man trodd at Vestkyst-misjonen var begravet som uaktuell. Plutselig dukker den opp igjen på misjonærenes møte sammenkalt på Antsirabe for (...). Det synes som om man har vært svært lite fornøyde med å overlate svenskene kysten, og har følt overdragelsen som et tap for norsk misjon. Det er umulig helt å befri seg fra tanken om en viss prestisjefølelse ved behandlingen».

Noe senere bemerker Birkeli i anledning rådslagningsmøtet begrunnelse for sin innstilling i saken:

«Skulle det virkelig være prestisje med i spillet? Hadde misjonærene virkelig satt noe inn på kaptein Larsens foretagende, hadde de i sannhet bygget på sand».⁴⁶

Det kan virke som om E. Birkeli viker tilbake for å ta de fulle konsekvenser av sine egne observasjoner. Samtidig faller han for den atskillig utbredte NMS-tilbøyelighet til å ville skyte på Schreuder. Det er ikke vanskelig å være enig i E. Birkeli i at Vest-Madagaskar-misjonen ble iverksatt før tiden var moden. Dens opprettelse var et *hastverksarbeid* som vanskelig lar seg forsvare *i historiens lys*. Men det er en historisk fordreining å legge ansvaret for dette på Schreuder og hans meningsfelle Borchgrevink alene. På bakgrunn av det materiale som her er framlagt, skulle det være klart at ansvaret for Vest-Madagaskar-misjonens opprettelse i 1874 i høy grad *også må bæres av de andre Madagaskarmisjonærene* (ikke minst av deres anfører, senere mangeårige NMS-sekretær Lars Dahle) *sammen med deres hovedbestyrelse*. Alle lot de seg besnære av Larsens planer, og forserte fram Vest-Madagaskar-misjonen før tiden egentlig var moden for dette ytterst strabasiose foretagedet.

Konklusjonen må bli at det fremdeles er atskillig historisk opprydningsarbeid å gjøre i kjølvannet av splittelsen mellom Schreuder og Det norske Misjonsselskap.

NOTER

1. Brev av 14/8-7. Aktstykker s. 174.
2. Se samme s. 175.
3. Samme
4. Samme
5. Samme s. 176.
6. Se brev fra Almquist til Dons av 29/5-70, NMS arkivet i Stavanger (AS) Gen.sekr. 90, 88.
7. Se Dons til Almquist av 14/6-70, AS, Gen.sekr.
8. Brevet finnes i AS, Gen.sekr. 90,88.
9. AT, Hovedbestyrelsen fra de første år.
10. Brev fra S. til HB av 31/10-71, «Aktstykker» s. 197.
11. Samme.
12. Samme.
13. AT, bok 247, s. 31.
14. HB. til S. av 7/2-72, «Aktstykker», s. 222.
15. Samme.
16. I følge brev fra EFS til NMS av 11/3-72, AT, boks 72A.
17. AT, 56A, Dok.gr. 072.
18. Samme.
19. Brev av 16/6-72, AS, Gen.sekr. 90, 132.
20. EFS-arkiv, Protokollbok 6.
21. Brev fra Dons til Almquist av 25/10-72, AT, boks 72A.
22. Samme.
23. Samme.
24. Svarskriv Madagaskar 10/10-72, AT, bok 247.
25. Dahle til «Conferantsen». Brev av 13/12-72, AS, Gen.sekr. 90, 133.
26. Samme.
27. Referatet finnes i AS, Gen.sekr. 40,34.
28. NMT 1873, s. 217-18.
29. Aarsmeldingen 1872, s. 58-9.
30. AS. Styreprotokoll, Gen.sekr. 10, 8.
31. Brev fra Dons til EFS, mai 1873, AT, 72A.
32. I følge brev fra Almquist til HB av 28/5-73, AS, Gen.sekr.
33. I følge Svarskriv til Madagaskar, AT, bok 247 (2/7-73).
34. Samme.
35. Samme.
36. NMT 1873, s. 215.
37. Samme s. 218-19.
38. Samme.
39. Samme.
40. NMT 1869, s. 264.
41. Helt fram til Berlin-konferansen i 1884 fant det sted et uordnet kolonikappløp.
42. Se NMT 1873, s. 378.
43. AS, Gen.sekr. 40, 34.
44. Den eneste som hevet en liten advarende pekefinger var Borgen, men hans

stemme druknet i den massive vilje til så snart som mulig å realisere vestkyst-misjonen.

45. Egenæs var i sin gjerning i innlandet en av de første misjonærene som kom i berøring med det stadig tiltagende problemet sakalavarøverflokkenes herjinger skapte for både menighetsarbeidet og for befolkningen generelt. Denne truselen besvarte man da også senere ved å anlegge misjonsstasjoner midt inne mellom sakalavaflokkenes enemerker, volden skulle besvares med forkynnelse av evangeliet. Se f.eks. Johannes Borgenvik: Bajonetter og demoner på Madagaskar.
46. E. Birkeli: Det Norske Misjonsselskaps historie. Bind IV, s. 353 og 354.